

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 263-265, 319-321; Buhârî, "İmân", 20, "Şalât", 63, "Teyemmüm", 8, "Cihâd", 17, "Fiten", 18; a.m.f., *et-Târîhu's-şâgîr* (nşr. Muhammed İbrâhîm Zâyed), Kahire 1396-97/1976-77, I, 79-80, 84; Müslim, "Fiten", 70, 71, 72, 73; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 261, 319-320, 330; II, 367, 392-393, 496-497, 498, 506, 683, 713; III, 104, 208; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 31, 32, 227, 246, 264; IV, 253; V, 19, 20, 93; VI, 7, 8; VIII, 264-265; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukâşe), s. 256-258; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 116, 156-175, 211-212, ayrıca bk. İndeks; IV/1, s. 525, 537-539, 554, 557, 580, 588; Taberî, *Tefîr*, VII, 127-128; XIV, 122, 124; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 150-153; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1969, III, 1135-1141; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, Kahire 1285-87, IV, 43-47; Ebü Nuaym, *Hilye*, I, 139-143; Nevevî, *Tehzîb*, II, 37-38; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, Beyrut 1967, IX, 291-298; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, I, 406-428; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 512-513; Aynî, *Umdu'tü'l-kâri*, İstanbul 1308-11, I, 229-230; Zirikî, *el-A'lâm*, V, 191-192; H. Reckendorf, "Ammâr", *İA*, I, 410-411; a.m.f., "Ammâr b. Yâsir", *EI*² (Fr.), I, 461.

MUSTAFA FAYDA

AMMÂRİYYE

(العمارية)

Ca'fer-i Sâdık'tan sonra imâmetin oğlu Abdullah'a intikal ettiği kabul eden ve reisleri Ammâr b. Mûsâ'ya nisbetle anılan Şifî grup (bk. İMÂMİYYE).

AMMÂRİYYE

(العمارية)

Kâdirîyye tarikatının Ammâr Bû Sennâ'ya (XVIII. yüzyıl) nisbet edilen Tunus ve Cezayir'deki kollarından biri (bk. KÂDİRİYYE).

AMMÂROĞULLARI

(بنوعمار)

1070-1109 yılları arasında Trablusşam ve civarında hüküm süren bir aile.

Ailenin kurucusu Emînüddeve Ebü Tâlib Hasan b. Ammâr Trablusşam kadısı idi. Şehrin Fâtîmî valisi Muhtârüddeve'nin 462 (1070) yılında ölümü üzerine Emînüddeve bağımsızlığını ilân ederek burada müstakil bir hânedan kurdu. Yaptırdığı medrese ve 100.000 cildi aşkın kitaptan meydana gelen zengin kütüphanesiyle Trablusşam'ı büyük bir

ilim ve kültür merkezi haline getirdi. Akıllı, ileri görüşlü ve âlim bir kişiydi. Fâtîmîler'i sevmediği halde Trablusşam halkının onlardan yana olduğunu bildiği için Fâtîmîler'e karşı açıkça cephe almadı. Aynı şekilde Selçuklular'a da tam anlamıyla boyun eğmemekle beraber çeşitli hediyelerle Selçuklu hükümdarı ve emîrlerinin gönlünü almaya çalıştı. Bu siyaseti sayesinde böylesine karışık bir ortamda Trablusşam'da bağımsız olarak hüküm sürmeyi başardı. Kaynaklarda *Tervîhu'l-ervâh ve mişbâhu's-sürûr ve'l-efrâh* adlı bir eserinin olduğu rivayet edilir. Onun 1072 yılında çocuk bırakmadan ölmesi üzerine, yeğenleri Celâlülümülk Ebü'l-Hasan Ali ve Fahrülümülk Ebü Ali b. Muhammed arasında iktidar mücadelesi başladı. Sonunda Celâlülümülk Ebü'l-Hasan Ali kardeşine üstünlük sağlayarak hânedanın başına geçti (1072).

1073'te Cebele şehrini Bizanslılar'ın elinden alan Kadı İbn Suleyha şehri Ammâroğulları'na teslim edince Celâlülümülk Cebele'yi onun idaresinde bıraktı. Celâlülümülk, o devrin bölgedeki güçlü devletleri Fâtîmîler ve Selçuklular'a karşı takip ettiği denge politikasıyla devleti iyi idare etti. Nitekim Anadolu Selçuklu Sultanı I. Süleyman Şah 1082'de Tarsus'u fethettikten sonra Kadı Celâlülümülk b. Ammâr'a elçi gönderip o yöre için kadı ve hatip istemişti. Celâlülümülk emirliğinin ilk yıllarında Fâtîmîler'in eline düşmekten korkarak kendisine sığınan Muallâ b. Haydere'yi akrabası olmasına rağmen onlara teslim etmekte tereddüt göstermedi. Sultan Melikşah'ın kardeşi Tâcüddevle Tutuş'un Trablusşam'ı muhasara etmesine de mahirane bir politika takip ederek engel oldu. Selçuklu kuvvetlerine karşı koyamayacağını anlayınca, Tutuş'un kumandanlarına Sultan Melikşah'ın Trablusşam ve civarına hâkimiyetini onaylayan menşur* ile birlikte 30.000 dinar ve değerli hediyeler gönderip onu bu niyetinden vazgeçirmelerini istedi. Bu menşuru gören Halep Emîri Aksungur, Tutuş'a, elinde böyle bir menşuru bulundurana bir şahsı muhasara edemeyeceğini söyleyerek ordudan ayrıldı. Daha sonra Tutuş da şehri kuşatmaktan vazgeçip oradan uzaklaşmak zorunda kaldı.

Celâlülümülk'ün ölümü üzerine yerine kardeşi Fahrülümülk Ebü Ali Ammâr geçti (1099). Fahrülümülk banşçı bir emir idi. Küçük bir orduya sahip olduğu halde Tartûs'a kadar uzanan zengin bir araziye hâkimdi. Komşularına karşı takip et-

tiği politika sayesinde bağımsızlığını devam ettiriyordu. Kadı İbn Suleyha'nın ölümü üzerine yerine geçen oğlu Ebü Muhammed, Fahrülümülk ile anlaşmazlığa düşen Dimaşk Atabegi Tuğtegin'den yardım istedi, o da oğlu Tâcülümülk Böri'yi göndererek şehre hâkim oldu (494/1100-1101). Böri'nin halka kötü davranması sebebiyle Cebele'yi geri alarak Böri ile birlikte Trablusşam'a dönen Fahrülümülk, Tuğtegin ile münasebetlerini bozmamak gayesiyle, şehri Haçlılar'ın eline geçmesinden endişe ettiği için aldığını söylemiştir. Haçlılar'ın kendi topraklarına yaklaştığını görünce onlara dostça davrandı. Urfa Kontu Baudouin de Boulogne krallık tacını giymek üzere Kudüs'e giderken ona yardımcı oldu. Ancak Haçlılar o civardan uzaklaşınca onların işgal ettikleri Tartûs ve Maraclea şehirlerini geri aldı. Bu suretle Latakia ve Cebele'den Fâtîmîler'in denetimi altında bulunan Beyrut'a kadar bütün sahil yolunu kontrolüne geçirdi Trablusşam ve Ammâroğulları'nın hâkimiyetindeki diğer yerler Fahrülümülk devrinde devamlı olarak Haçlı saldırılarına mâruz kaldı. Müstahkem Arka şehri 1099'da iki ay müddetle kuşatıldığı halde alınamadı. Tartûs ise 17 Şubat 1099'da Haçlılar'a teslim oldu. Toulouse Kontu Raymond de Saint Gilles Fahrülümülk'ten 15.000 dinar ve pek çok hediye aldıktan sonra Arka kuşatmasına son verdi (16 Mayıs 1099). Fahrülümülk böyle bir anlaşma yaptığı için tenkit edilmiş, fakat daha sonraki olaylar onun ileri görüşlü bir devlet adamı olduğunu göstermiştir. Raymond'un Trablusşam'a saldıracığını öğrenen Fahrülümülk, Cenâhüddevle'nin Humus nâibi Emîr Yâhiz ve Dimaşk meliki Dukak'tan âcil yardım istedi. Yâhiz bizzat yardıma giderken Dukak sadece asker göndermekle yetindi. 1102 yılında Trablus önlerinde meydana gelen savaşta Raymond onları mağlûp etti. Ancak Fahrülümülk şehri savunmaya devam etti ve zaman zaman Haçlı hâkimiyetindeki yerleri yağmalayarak onların erzak ikmaline engel oldu. Raymond ise Trablus'u ele geçirme hususunda kararlıydı. Bu maksatla kırk gemiden teşekkül eden bir Ceneviz filosuyla saldırıya geçti. Fakat bu taarruz başarısızlığa uğradı. Bunun üzerine Raymond 1103 yılı Aralık ayında şehrin varoşlarında karargâh kurdu ve şehre 5 km. mesafede Bizanslılar'ın da yardımıyla büyük bir kule inşa ettirdi (1104). Trablus artık devamlı olarak kuşatma altındaydı. Fakat Haçlı-

lar bütün gayretlerine rağmen bir sonuç alamıyorlardı. Raymond kara tarafında giriş çıkışlara hâkim olmakla beraber yeterli deniz gücüne sahip değildi. Ammâroğulları ise sahip oldukları büyük servet sayesinde hâlâ muhteşem bir ticaret filosunu ellerinde bulunduruyorlar ve bir kısım ihtiyaçlarını Mısır limanlarından temin ediyorlardı. Yaz sonlarına doğru bir çıkış hareketi yaparak şehrin varoşlarını kalenin duvarlarına kadar yakıp yıktılar. Fahrülmülk ertesi yıl şehrin varoşlarını hıristiyanlara terk ederek onlarla bir ateşkes anlaşması yaptı.

Raymond 28 Şubat 1105 tarihinde ölünce yerine kuzeni Kont Guillaume Jourdain geçti. O da Raymond'un politikasını takip ederek hem Bizans'la iş birliğini devam ettirdi, hem de Trablus muhasarasını sürdürdü. Bizans'la yaptığı iş birliği sayesinde Kıbrıs'tan düzenli bir şekilde ikmal malzemeleri sağladı. Kara yoluyla ikmal yapamayan Trablusşam halkı ise çok zor durumdaydı. Mısır limanlarından gelen erzak kalabalık ahaliye kâfi gelmiyor, bu yüzden şehirde sefalet ve hastalık hüküm sürüyordu. Buna rağmen Haçlı saldırılarına büyük bir cesaretle karşı koyan Fahrülmülk kimden yardım isteyeceğine karar veremiyordu. Fâtımîler'e müracaat etse onlar kendilerine tâbi olmasını isteyeceklerdi. Dimaşk Atabegi Tuğtegin ile de arası iyi değildi. Nihayet 1105 yılında Artukoğlu Sökmen'den yardım istemeye karar verdi. Sökmen derhal yardıma koştu, fakat Tedmür'e varınca âniden öldü. Fahrülmülk bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen 1106-1107 yıllarında da Trablusşam'ı müdafaaaya devam etti. 1108 ilkbaharında Abbâsî Halifesi Müstazhir-Billâh ve devrin en kuvvetli hükümdarı Sultan Muhammed Tapar'dan yardım istemek için Bağdat'a gitmeye karar verdi. Trablus'ta amcazadesi Ebü'l-Menâkıb'ı vekil bırakarak 500 kişilik bir muhafız birliğiyle yola çıktı. Bağdat'a giderken Dimaşk'a uğradı ve Atabeg Tuğtegin'den büyük ilgi gördü. Dimaşk'ta iken amcazadesinin isyan ederek Fâtımî veziri ve başkumandanı Emîrül-Cüyüş Efdal b. Bedr el-Cemâlî'ye tâbi olduğunu öğrendi. Adamlarına haber göndererek onu yakalayıp Havâbî Kalesi'ne hapsedmelerini emretti. Fahrülmülk daha sonra Atabeg Tuğtegin'in oğlu Tâcül-mülk Böri ile Bağdat'a hareket etti. Burada Sultan Muhammed Tapar tarafından muhteşem bir törenle âdeta hükümdar gibi karşılandı. Fahrülmülk ge-

tirdiği çok değerli hediyeleri takdim ettikten sonra Trablusşam'ın durumu hakkında sultan ve halifeye bilgi verdi ve yardım istedi. Sultan Muhammed Tapar, Atabeg Kutluğ Tegin'in oğlu Hüseyin'i Musul'a göndererek burada Çavlı'yı kuşatmakla meşgul olan Selçuklu ordusunun bu meseleyi hallettikten sonra Fahrülmülk ile beraber Trablusşam'ı muhasara etmekte olan Haçlılar'ın üzerine yürümelerini emretti. Fakat bu mesele halledilemediği için Selçuklu kuvvetleri yardıma gidemedi. Bunun üzerine Fahrülmülk 25 Ağustos 1108'de Dimaşk'a döndü, sonra da Cebele'ye gitti.

Bu arada Trablusşam halkı Bedr el-Cemâlî'ye haber gönderip şehri teslim almak üzere bir vali göndermesini istedi. O da Şerefüddeve Ebü't-Tayyib'i gönderdi. Şerefüddeve, Fahrülmülk'ün adamlarını yakalayarak Mısır'a sürdü. 6 Mart 1109'da bütün Haçlı liderleri Trablus önünde toplandılar. Ceneviz ve Provence donanmaları şehri denizden kuşatırken Kudüs Kralı Baudouin de Boulogne, Urfa Kontu Baudouin du Bourg, Tel Bâşir Kontu Joscelin de Courtenay, Antakya hâkimi Tancred, Kont Bertrand de Toulouse ve Guillaume Jourdain de kuvvetleriyle karadan kuşattılar. Vali Şerefüddeve Fâtımîler'den âcil yardım istediye de çeşitli sebeplerden dolayı bu yardım vaktinde ulaşamadı. Bütün ümitlerini kaybeden Şerefüddeve sonunda Kral Baudouin'e elçiler gönderip bazı şartlarla teslim olma teklifinde bulundu. Kral bu şartları kabul etti; Haçlılar 11 Zilhicce 502 (12 Temmuz 1109) tarihinde şehri işgal ederek esir aldıkları halka zulüm ve işkence yaptılar, şehri de tahrip ve yağma ettiler. Bu arada İslâm âleminin en güzel kütüphanelerinden biri olan Benî Ammâr Kitaplığı'nı da yaktılar. Antakya hâkimi Tancred daha sonra Fahrülmülk'ün bulunduğu Cebele'yi kuşattı. 22 Zilhicce 502 (23 Temmuz 1109) tarihinde Cebele'yi de ele geçiren Haçlılar Ammâroğulları hânedanına son verdiler. Fahrülmülk, Haçlılar şehri teslim almadan önce oradan kaçmayı başardı ve Şeyzer hâkimi Emîr Sultan b. Ali b. Münkız el-Kinânî'nin yanına gitti. Emîr kendisini iyi karşılayıp orada kalmasını istediye de Fahrülmülk Dimaşk'a gitmeyi tercih etti. Atabeg Tuğtegin onu Dimaşk'ta misafir edip ikramda bulundu ve Dimaşk'a bağlı en büyük kasaba olan Zebedânî'yi de ona iktâ* etti (Ağustos 1109). Fahrülmülk daha sonraki yıllarda Irak Selçuklu Sultanı Me-

sud'a vezir oldu. 1119 yılında vezirlikten azledildikten sonra Abbâsî halifesinin hizmetine girdi, birkaç ay sonra da vefat etti.

Muhtemelen Mağrib'den Mısır'a göç etmiş Berberî asıllı bir aileye mensup olan Ammâroğulları, zamanla Fâtımîler'den koparak Abbâsîler'e yakınlık göstermişlerse de Şiîliğe mütemayil oldukları için ihtiyatlı hareket etmeyi daha uygun bulmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1403/1983, s. 162, 236, 238, 257, 258, 262, 265, 266; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 71, 203, 311, 312, 336, 344, 389, 412, 452-454, 463, 467, 476, 477, 539, 563, 568; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî aḥbâri'l-beşer*, İstanbul 1286, II, 231-232, 235-236; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², XIX, 311; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 169; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, Kahire 1956, V, 179-180; Zambaur, *Manuel*, s. 102; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Ṭarâblus eş-Şâm fî't-târîhi'l-İslâmî*, İskenderiye 1966, s. 63-131; C. E. Bosworth, "The Political and Dynastic History of The Iranian World (A. D. 1000-1217)", *ChIr.*, V, 116; Harold S. Fink, "The Foundation of the Latin States 1099-1118", *A History of the Crusades* (nşr. Kenneth M. Setton), London 1969, I, 394-398; Kamal S. Salibi, *Syria Under Islam*, New York 1977, s. 99, 119, 120, 130, 134, 141, 147, 149, 150, 151, 165; Ali Sevim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi* (İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-ṭaleb fî târihi Haleb*, Selçuklular'la İlgili Kısımlardan Seçmeler), Ankara 1982, s. 100-101; a.m.f., *Suriye ve Filistin Selçukluları*, Ankara 1983, s. 198, 208, 209; a.m.f., "Tuğtekin", *İA*, XII/2, s. 45; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. 16, 18, 34, 38, 65, 81, 83, 87; Hikmet Beg Şerîf, *Târîhu Ṭarâblus eş-Şâm min aḳdemi ez-mânihâ ilâ hâzihi'l-eyyâm* (nşr. M. Haddâd Yeken — M. İsa el-Hürî), Trablusşam 1407/1987, s. 14, 45, 48-51, 54-55; S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1987, II, 7, 9, 27, 44, 47, 50-54, 57, 95; Yüsf Derviş Gavânime, "el-Efdal b. Bedrül-Cemâlî ve Birinci Haçlı Seferindeki Rolü" (trc. Abdülkerim Özaydın), *TED*, sy. 13 (1987), s. 149-152; M. Sobernheim, "İbn Ammâr", *İA*, V/2, s. 697-698; Osman Turan, "Süleyman-Şah I.", *İA*, XI, 211-213; Cengiz Orhonlu, "Trablus", *İA*, XII/1, s. 453; G. Wiet, "Ammâr", *EI*² (İng.), I, 448.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AMMÂROĞULLARI

(بنو عمار)

1327-1401 yılları arasında
Trablusgarp'ta hüküm süren
bir hânedan.

Hafsîler'in iç karışıklıklar yüzünden zayıfladığı 1323-1324 yıllarında Trablus, Hafsîler'den Muhammed b. Zekeriyâ el-Lihyânî'nin tayin ettiği Muhammed b.